

(Игор Ивановић: *Култура и идентитет (поглед здесна)*, НСПМ, Београд, 2007, стр. 219)

Ново време доноси и нове изазове, па је тако и оно старо, фамозно питање друга Чернишевског – шта да се ради, наиме – добило ових дана свој својеврстан модерни одговор у издању НСПМ-а, програмско-идеолошкој књизи *Култура и идентитет (поглед здесна)* Игора Ивановића. Будући да се аутор јасно и недвосмислено самопозиционирао на десној страни политичког спектра и животног светоназора, нема места чуђењу што је његов покушај дефинисања културне политике Србије у трагично и безнадежно – по свој прилици трајно – располућеној интелектуалној јавности узбуркао духове. Исправно увиђајући истински значај културе у савременом добу, на позорници глобалне светске (гео)политике и њоме одговарајуће моћи, Ивановић даје низ начелних и конкретних савета и предлога за стварање једног новог „српског културног пута“. Одбацујући свеprisутну традицију погубних митоманских, нереалних и пре свега политичких великодржавних, већ у самом зачетку недостижних пројеката, амбициозно претендујући на исписивање својеврсног манифеста српског *kultur-kampfa*

, Ивановић сматра да се правилним одређивањем далеко скромни(ји)х али достижних националних циљева, нарочито у домену културне политике, данас може ублажити ефекат бројних историјских заблуда и несумњивих пораза, у и даље актуелној, непрестаној хегелијанској „борби за признање“ између светских народа. Понављајући и развијајући већ познату тезу о све већем приближавању некада тако удаљених појмова културе и цивилизације, стапањем и редифинисањем прве, укључивањем друге у своје токове, кроз читаву прву половину књиге аргументује значај новог смисла појма „култура“. Тако ће на једном месту таксативно набројати нека од мноштва њених нових видова: „Она је данас и елитна уметност, и институције културе, и школа, и забава, и популарна уметност, и традиција, и обичајност, и мане, и врлине, и мит, и економија, и маркетинг, и естрада и спорт, и храна и пиће, и медији и филм, и новине и часописи, и политика, и одгој и манири, и архитектура и урбанизам, и вера и сумња, и музика и забава, и још стотину таквих 'и'. Она је неопходни префикс свих области људског деловања и надметања: култура говора, култура становања, култура исхране, политичка култура, академска култура, здравствена култура, спортска култура, безбедносна култура и све остале културе редом.“ (стр. 115/6) Када своју мотивацију налази у чињеници да је овакво одређење културе нарочито значајно за *мале*

народе (стр. 15 итд.), он се тиме подједнако супротставља с једне стране преовлађујућим регресивним националистичким себе-перципирањем као изразито битног фактора на светској сцени, који сматра да не постоји никакав разлог за промену одавно

постојеће

парадигме, засноване на давној, већ потпуно савршеној, имагинарној и превазиђеној „традицији“, коју само треба увек бити у стању имплементирати, а не исту доводити у сумњу, пропитивати или, далеко било,

модернизовати

; с друге стране, исто тако веома бројним противницима става – који своје упориште често (али не искључиво!) проналазе у свима очевидним катастрофалним резултатима рецентне самоубилачке „националне“ политике с краја прошлог века, која је себе из неког разлога волела да назива „патриотском“ – да такво нешто као смернице за *било какву*

националну политичку или културну стратегију уопште треба да постоји! И док се у погледу горенаведеног исправно и храбро определио за покушај дефинисања (нове) културне политике с почетка 21. века, с ону страну већ готових и

брзих

одговора, у погледу насушне потребе за образложењем значаја тог питања, Ивановић је то, нажалост, пропустио да поентира, остајући на позицијама оба табора. Наиме, у

Култури и идентитету

он напросто подразумева потврдан одговор на то питање, избегава да га ваљано проблематизује, и одмах креће у разматрање конкретних идеја за његово остварење, што је управо оно што у свој својој саморазумљивости чине и заступници обе главне струје. Можда је стога данас и овде право питање пре дискусија о окамењеним неупитним извесностима (не)постојања потребе за културном, политичком, националном, идентитетском етц. стратегијом као таквом, што је прилика о којој „љути“ противници некако симптоматично баш највише воле да уопште не рефлектују, него разматрање и више или мање утемељена, односно реална, достижна остварења евентуалног позитивног (или негативног) одговора на непостављено питање; чему је Ивановић одмах приступио и чему ће у наставку бити више речи.

Књига се састоји од два подједнака дела, од чега други није скуп повезаних и програмски јасно утемељених идеја, него разнородних *примењених* есеја с лабавом заједничком цртом деснице у историјско-уметничкој пракси, а по нашем мишљењу чак квалитетнији део књиге, где ће Ивановић на упечатљивији начин, кроз анализу неких од феномена модерног поп-културног универзума, покушати да себи и другима лакше објасни сопствени десни

weltanschauung

. Тако ће кроз већини веома добро познате примере протагониста масовне индустрије забаве, у распону од Конана и Прљавог Харија, па до Милета против транзиције и Илије Чворовића као првог српског антиглобалисте, преко најквалитетнијег есеја о филму

Никсон

(наизглед парадоксално прононсираног левичара Оливера Стоуна), те занимљиве

књижевне паралеле Хемингвеј–Јингер (иначе учесника ратова на супротстављеним странама); покушати да – не баш с истоветним успехом – конк ретизује низ темељних културних, политичких, идеолошких, а највише

светоназорних

чинилица свог уверења. Местимично улазећи и у поље теоријске диференцијације, констатује поделу на (1) примордијални и (2) либерални конзервативизам, те (3) конзервативни либерализам, а још важније, наводи једну особито битну дистинкцију којом се појашњавају уобичајена неразумевања и веома раширене заблуде о систематској и монолитној „десној“ згради мисли. Инсистирајући на индивидуалној слободи као оном неопходном услову спорадичног појавног несагласја, подвлачи разлику (стр. 132) између (1) филозофског; (2) политичко-теоријског; (3) политичко-практичног и (4) уметничког десног израза, који се међусобно и те како могу разликовати.

Донекле је проблематична његова одлука да програм културне политике не само у најопштијим цртама назначи, већ и да код већине његових сегмената иде у веома детаљну разраду, са обиљем конкретних примера и „готових“ решења, што повремено (може да) банализује начелно веома солидан и целовит напор ка осмишљавању нове културне политике. Тако предлаже зидање највеће зграде на Балкану, са све опанцима и шајкачом као својим аутентичним *етно* спољним обележјима, читав низ манифестација које би требало финансијско-медијским апаратом форсирати, од Сплаварења на Дрини, Купусијаде у Мрчајевцима и Косидбе на Рајцу, па све до Ајваријаде у Нишу и балканског првенства у стоном фудбалу. Сваки расположиви ресурс треба употребити у сврху снажније профилисаног *имиша* државе Србије.

Од тога нису изузете ни жене, па тако наводи да су супруге Алберта Ајнштајна, Пабла Пикаса и Карла Шмита биле Српкиње, што је чињеница за коју Ивановић сматра да се мора учесталије експлоатисати. Такође се опредељује за став

и

Exit

и *Гуча*

, као и довршавање већ донекле присутног

брендирања

Београда као културног центра Балкана, уз заиста обиље разноврсних и употребљивих идеја, али уз истовремено обавезну дислокацију и дебеоградизацију националне културе, чија у односу на остатак земље процентуално мамутска расположива финансијска средства по инерцији онемогућавају тзв. провинцији да се у пуној мери искаже. Налажење правог баланса између васпостављања Београда као културног центра региона, уз што већу

аутономију

и активнији културни живот осталих градова, темељни је услов за остваривање прокламованог максимално остваривог, али довољног циља: стварања Србије као културног лидера Балкана, која ће своје суседе ка себи

привлачити

а не одбијати, што је често био случај до сада. Њихову (мада не само њихову) пословичну несклоност ка прокуженом појму Балкана треба искористити у своју корист, налазећи

аутентичну артикулацију властитог идентитета управо кроз њега. Ивановић улаже ванредан труд пружајући на стотине и хиљаде примера (наш фаворит је посебно дирљив, колико можда и наиван, покушај прописивања услова за чланство у Удружење књижевника) како би се то могло учинити, детаљно вивисецира сваку грану културне политике, од тога како она стоји данас (разуме се, како је он види), па до тога како би требало да изгледа, што његовој стратегији даје и нормативни карактер. У ту сврху се нимало неће устезати од примене различитих решења код других народа, као ни оживљавања и осавремењивања постојећих, а заборављених или маргинализованих, локалних (добрих) пракси и обичаја. При томе нема никакав проблем еклектичког спајања досад тешко (а и ретко) замисливих појава, очигледно сматрајући да припадност сваке од њих замишљеном или постојећем корпусу националне културе представља приоритет у односу на њихов такође евидентан парцијални статус, супротстављен неком другом (поп)културном обрасцу; до крајњег максимума користећи све импликације знамените Фајерабендове максиме „све иде“. Иако би му неки злонамерни тумачи могли приговорити како се његов „програм“ састоји тек од

списка лепих жеља

, ових дана се, случајно или не, спроводи у дело једна од прокламованих замисли: оживотворење културно-историјске руте „Пут римских царева“, од републичког министарства културе.

Тема која засигурно највише интригира у првом делу књиге јесте отворено антагонизирање „Србије“ против „круга двојке“, односно сврставање на страну у општој популацији несумњиво већинске, а у интелектуалном и медијском простору несумњиво мањинске групације, која ће овде добити ретку (и утолико – вреднију) прилику за покушај артикулације властитих животних стилова и образаца. Ове две, по свему неједнаке социјалне групе, деценијама, чак и столећима обитавају једна поред друге у сфери напоредних егзистенција, уз обострану међусобну суревњивост, подозрење, неразумевање, неповерење, подсмех, презир, покаткад и омразу. Преузевши на себе улогу заступника конзервативног, можда још прецизније речено *народског* здраворазумског резонувања, Ивановић ће покушати да демистификује начин мишљења и понашање оне (не само) географске групације која ће свој идентитет превасходно заснивати на изолацији од већинске, патријархалне, па и руралне средине. Не заборављајући свој задатак конципирања културне политике, тако ће нарочито оштро предмет критике усмерити ка једном знаковитом епифеномену модерне супкултуре. Наиме, многи стварни или прижељкивани представници (по њему у великој мери самопроглашене) елите као свој круцијални доказ припадности модерном, културном и европском идентитету наводе снажно

крити

ковање

новокомпоноване или турбо-фолк музике, сматрајући да се тиме самолегитимишу у окриљу културне елите. Овакве тенденције, голим оком уочљиве већ деценијама, проблематичне су из више разлога. Иако стварна или наводна упућеност у тековине рок-музике (што је још једно од неупитних општих места оних који се позивају на своју културну супериорност насупрот необразованим и примитивним народним масама), која на својим врхунцима сигурно пружа извесне уметнички вредне садржаје, није сасвим

занемарљива, остаје отворено питање зашто се баш на

тој

а не некој другој – за то далеко прикладнијој – парадигми заснива ова ексклузивистичка самоперцепција? Још више од тога, зашто се не покуша или реализује стварање неког истинског културног дела из подручја тзв. високе, па и поткултуре (што би било не само сасвим легитимно, већ исто тако и пожељно, нарочито када долази од „супериорних“ појединаца), него се сва преко потребна енергија троши на критиковање и посвемашњу спрдњу свакидашње забаве сиротих приградских маса, трагично заглибљених на путу село–град. Ако се зна да до истих такве критике нити стижу, нити за њих ишта маре, све када и не би према њима били савршено индиферентни, тиме се заправо продужава непродуктивни

status quo

, а ништа

на делу

не чини да се таква (невесела) ситуација промени. Да ли се чини ишта да им се *личним примером*

покаже нешто другачије? Најзад, та веома сумњива самопроглашена елитна позиција, лаконским сврставањем у рокерски корпус, читава се и као политички, дакако него позитиван и урбани став, као да је то пресудно, чак надасве и

једино

битно опредељење! Зар за ту сврху нема прикладнијих (уметничких, културних, научних, политичких) простора од феномена забаве, односно не може ли се истински модеран политички став на такав начин консеквентно и формулисати, изван лагодног самоизузимања из популистичке, вашарске забаве широког пука? Наравно, то би било могуће када би се радило о истинској елити, у шта Ивановић отворено сумња, не пропуштајући да, сходно својим властитим идеолошким убеђењима, критикује њихов стварни или наводни левичарски карактер, још од социјалистичких времена, па и пре њих. Нетрпељивост је узајамна, а њене разлоге (са становишта онога који дели ставове „већинске Србије“) аутор налази и у популарној хумористичкој серији кратке игране форме „Миле против транзиције“, где у анализи готово да изједначава некадашње „комунисте“ са садашњим „демократима“, односно заступнике „братства и јединства“ са актуелним присталицама „глобализације“, сматрајући да је код ове неосетне трансформације реч не само о људима са сличним или истим погледом на свет, већ често и буквално о – истим особама.

Ово су најбољи моменти првог („програмског“) дела књиге – закључак да онај који жели да припада (културној, пре свега) елити мора у том циљу нешто да ствара, а не тек конформистички, паразитирајући на паралелној егзистенцији масовног кича, испразно и јалово понавља увек иста (иако углавном истинита) општа места, уједно стигматизујући и све оно вредно (чега такође несумњиво има) у народној/масовној култури/традицији. На овом месту вреди цитирати поенту: „Али свака култура, као и њене поткултуре, базично су културе афирмације, а не негације. Као што је и свака демократија укус просте већине, а не просвећене мањине. Зато што постоји народ, постоји и народна музика. Идентитет народне елите не може да се заснива на отпору ка тој музици, већ на

стваралаштву и креативности са другим, знатно узвишенијим и смисленијим темама. А народна држава треба да буде заједнички дом и једних и других.“ (стр. 113) Да није оријентисан само на критику локалних, већ и да доследно заступа своје ставове универзално, зорно доказује критика америчке омладине (која води исто порекло као наша домаћа, мада је то можда одвећ (пре)слободна генерализација) која се огорчено противила вијетнамском рату. Можемо да упоредимо: „Прљаве и 'уз ногу сужене' фармерке, масне косе и џомбасте исцепане патике, чиниће супротну амплитуду од скоројевићке народњачке култур-патологије да сијају и да се покажу богатим и ружичастијим него што јесу. Усиљени култ 'лошег момка' и 'ђака понављача' као облик левичарског шарма, чиниће базу рокерске 'кул' идеологије, коју је званични режим користио пред западном јавношћу као доказ своје прогресивности“ (стр. 106); и „Та иста деца цвећа, ти лицемерни синови из најмоћнијих кућа, који су обукли исцепане фармерке и пустили дуге неуредне косе, уживају благодети безбедног и богатог друштва, и руше му темеље моћи. Деценијама касније, када природним путем та генерација саксофониста и дувача дође на чело државе, водиће исту сурову и крваву политику у име Сједињених Америчких Држава, али ће исто као у младости певати о миру и правди у свету. С конзервативцима су ствари бар биле јасне и увек се знало на чему почива поредак, либерали су демонстрирали грижу савести кроз непрестане тираде о хуманости и људским правима.“ (стр. 176) С тим у вези, Ивановић не скрива, углавном у својим есејима из другог дела, да је отворени заговорник поштовања „снаге силе“, што у ситуацији када „либералне“ или „конзервативне“ (углавном, америчке владе, што ће детаљно анализирати у огледу о Никсону) у пракси спроводе готово истоветну политику, ову другу чини бар мање – лицемерном. Такво разумевање такође чини и темељну компоненту десне идеологије, како аутор сам себе види те позиционира.

Публицистичко-есејистички првенац (наиме, аутор је до сада објавио по један роман и збирку прича) није без својих мана. Пре свега се то односи на језички стил, чему је напросто морало бити посвећено више пажње, макар у другој руци. То посебно може да засмета због неуједначености, јер на неким странама аутор доказује да има талента за писање (нпр. есеј о Прљавом Харију, али и на другим местима), па стога смета претежан нехајни однос према дотеранијем изразу, који ће местимично задобити форме говорног, чак колоквијалног језика. Надаље, велико је питање колико је исправна одлука да се два дела објаве у истој књизи, утисак је да би уз евентуална додатна проширења, ово могла бити два сасвим различита, засебна издања. Мноштво је произвољности, општих места, подразумевања, стереотипа везаних за појединце и народе, а највише од свега бисмо могли нагласити недопустиво олаку склоност ка генерализацијама, која је одвећ слободна чак и за једно публицистичко (дакле, теоријским стандардима не у толикој мери строго) дело, типа „сви знамо“ итд. У поговору је направљена одступница чињеницом да аутор није професионални писац, научник или фамозни „друштвени радник“, већ обавља неке сасвим различите послове, од којих се не очекује врхунски литерарни израз. Мада је заиста за похвалу свестрана активност и продуктивна посвећеност разноликим интересима, иако је то у доброј мери позитиван преседан, то само по себи не може потпуно да оправда неиспуњавање неких „техничких“ правила ово

ната. Поред тога, као што код њега критиковани „круг двојке“ махом априори одбацује већину националне или традиционалне културе, рачунајући и народну баштину, могло би се и њему приговорити како исто тако априорно, готово апологетски, свему томе даје позитивну конотацију и нуди свету као препознатљиво српско обележје. Можда би строжа селекција заиста огромног броја идеја и сугестија дала боље резултате. Јасно се залаже за стварање потпуно капиталистичког система либералне демократије, са приватним власништвом као својим ослонцем, а за њега је темељна одредница конзервативног учења уверење да је човек „опасан створ“, потпуно насупрот просветитељским идеалима о свеprisутности разума, поверењу у људе, утицају образовања итд., па се ни „оправдана“ употреба насиља у смислу стварања слободе не искључује. Она се, наиме, не може прописати или декретима наметнути, остављајући *per se*

добрим људима да у њој само уживају. Иако неки од нас неће бити најсрећнији одлуком да се не тематизује подручје универзалног, свељудског интереса, чињеница је да у овом *реалном*

свету о томе заиста мало ко води рачуна, тако да је и Ивановићево прихватање начела „реал-политике“ и њихово имплементирање у сврху добробити своје националне заједнице, сасвим легитимно опредељење. У вези с тим он наводи шмитовско одређење непријатеља као

јавног

, односно политичког: то њега као таквог признаје, пружа му прилику да буде достојан и искључује

вишак страсти

који настаје из личне мржње, пошто је само борба (а она „за признање“ нарочито) вечита и непроменљива, што ће највише елаборирати у есеју о Хемингвеју и Јингеру.

„Невидљива копрена пораза, која их покрива чак и када су победници, и авантуристички инстинкт, који их непогрешиво тера назад у борбу без икакве потребе да се постави питање 'зашто' – само појачавају егзистенцијалну усамљеност. Они нису друштвена бића и њихова борба није историјски нагон за славом! Сами су, окренути ка природи, боре се до краја, и то не да би добили славопојке, већ да би их заобишли; само је смрт граница престанка њиховог прималног порива. Човек је син природе, а не друштва, записао је Хемингвеј, можеш га уништити, али не и победити.“ (стр. 146)

Посебно је дискутабилно питање које се намеће током читања првог дела књиге, које аутор није разматрао, а то је чије је заправо власништво одређеног културног артефакта: (1) да ли искључиво његовог аутора, односно снаге његовог талента и индивидуалности; (2) националног, регионалног итд. колективитета којем аутор припада или (3) оно подједнако припада читавом људском роду, апстрактно замишљеном „човечанству“? Аутор без неке подробније анализе подразумева друго становиште, што никако не може бити аутоматски валидно без ваљаније аргументације. Његово недвосмислено самоодређење као десничара вероватно га је унапред ограничило на само једну позицију, и то управо у времену када такве традиционалне поделе постају све мање важне и јасне, чак и *превазиђене* пред налетом неких нових према којима се све више врши диференцијација, што и сам на једном месту (стр. 195) исправно увиђа. Иако

се доследно држи својих погледа, анализира могуће предности и бенефите за сопствени народ, уз константно изражен патриотски сентимент, он никада не позива на мржњу, а истовремено заговара дијалог, сматрајући и сопствене идеје као основу за даљу, продуктивнију дискусију. Стога свако аргументовано експлицирање неке идеје, ма које провенијенције оно било, мора бити добродошло! У другом делу вреди приметити (види есеј о Илији Чворовићу као првом српском антиглобалисти) довођење у сумњу предодређених образаца, управо оно што смо му замерили у „програмском“ делу књиге, својеврсно

преиспитивање свог оног

сентименталног васпитања које је обележило његову генерацију и превредновање својих судова у односу на то време, управо супротних од оних које заступа данас.

Сматрамо да би било ефикасније да није разматрао своју тему „и у начелу и у појединостима“, подухвативши се тако толико амбициозног задатка који увелико надмашује индивидуалне снаге било ког појединца, а зашто се у исти подухват, до сада, није упустила нека

за

то позванија

институција, говори довољно о држави и систему као таквом! Уз одличну полазну идеју и велики труд уложен у осмишљавање комплетног новог концепта културне политике, многе вредне и у приличној мери конкретизоване идеје, нпр. о дебеоградизацији националне културе, могу бити само поздрављене. Ако се нека од идеја или сугестија у њему наведених оствари, па помоћу тако спроведених мера добијемо врхунске резултате, нпр. у некој области културе (књижевност, филм, музика, филозофија, театар итд.) од неког новог младог уметника, који у супротном не би ни био откривен – као и толики небројени пре њега – труд уложен у писање

Културе и идентитета

имали бисмо сматрати оправданим. Тако смо склони да закључимо како је, можда парадоксално, први (програмски) део књиге битнији од другог (оног идеолошког), који је квалитетнији. Позивање на ослобађање простора и пружање подстицаја људском ресурсу, код нас у великој мери присутном, али систематски/идиотски вазда занемариваном, најбоља је идеја коју ћемо ишчитати из ове књиге. Па тако, иако дискусије и различита мишљења о манама и предностима црних, односно белих мачака могу бити, и јесу, веома занимљиви и интригантни, у случају да се горенаведена жеља оствари, многи од нас ће ипак радије одабрати да уживају у уловљеним мишевима. Лепше је са културом.